

Σύγκριση

Τόμ. 32 (2023)

Δημήτρης Αγγελάτος, Εισαγωγή: Σύγχρονες διαμεσικές και διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις στη Λογοτεχνία και την Τέχνη. Μια κριτική επισκόπηση

Δημήτρης Αγγελάτος

Copyright © 2023, Δημήτρης Αγγελάτος (Dimitris Angelatos)

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελάτος Δ. (2023). Δημήτρης Αγγελάτος, Εισαγωγή: Σύγχρονες διαμεσικές και διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις στη Λογοτεχνία και την Τέχνη. Μια κριτική επισκόπηση. *Σύγκριση*, 32, 1–9. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/syγκrissi/article/view/35731>

**ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΙΑΜΕΣΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ.**

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΥΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΗΜΕΡΙΔΩΝ:

ΑΘΗΝΑ (10/3/2022) – ΡΟΤΣΔΑΜ (18-22/7/2022)

(εισαγωγή – γενική επιμέλεια: Δημ. Αγγελάτος)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή

Δημήτρης Αγγελάτος, «Σύγχρονες διαμεσικές και διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις στη Λογοτεχνία και την Τέχνη. Μια κριτική επισκόπηση»

Εισηγήσεις Ημερίδων

Χαρτογραφώντας διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις: Ερμηνευτικές εφαρμογές και ζητήματα μεθόδου (Αθήνα, 10/3/2022)

(επιμέλεια: Στέλλα Χαχάλη, Τίνα Γκοσίου)

Α΄ Ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας

Δημήτρης Αγγελάτος, «Προς ένα ερμηνευτικό σχήμα για τις σύγχρονες διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις»

Θωμάς Συμεωνίδης, «Η εικόνα ως πειραματική διάταξη της σχέσης ανάμεσα σε λεκτικό και ορατό»

Στέλλα Χαχάλη, «Η περιπλάνηση των αισθητικών κατηγοριών μεταξύ Λόγου και Εικόνας. Το παράδειγμα της *Stimmung*»

Αγγελίνα Μιχάλη, «Η πολιτική λειτουργία του έργου τέχνης στον διακαλλιτεχνικό ορίζοντα: Το παράδειγμα του Jacques Rancière»

Β΄ Εφαρμογές (λογοτεχνικά κείμενα και καλλιτεχνικά έργα)

Νίκος Σγουρομάλλης, «Λογοτεχνία, ζωγραφική και επιτέλεση του πένθους: Το παράδειγμα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη»

Κώστας Ιωαννίδης, «Γραφές προσώπων, ίχνη παρουσίας: Σκέψεις πάνω σε κείμενα και φωτογραφίες από τις αρχές του 20ού αιώνα»

Βαρβάρα Ρούσσου, «Σοφία Λασκαρίδου: Από την εικόνα (αυτο)πορτρέτο στον λόγο (αυτο)αφήγηση»

Σοφία Ζησιμοπούλου, «Το πορτρέτο του συγγραφέα μπροστά στον φακό. Βιογραφικά ντοκιμαντέρ λογοτεχνών στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση την περίοδο της Μεταπολίτευσης (1980-1990)»

In-between ink, color and bits: On the Materiality of arts (Potsdam, 18-22/7/2022)

(επιμέλεια: Stella Chachali, Petra Constantinescu, Isabel Holle)

Α' Ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας

Johannes Ungelenk, «How to Approach the 'Materiality' of Art?»

Dimitris Prokos, «On the Materiality of Repetition»

Isabel Holle, «Emerging and Revealing – Gestures in Theory, Language and Art»

Thomas Symeonidis, «Topologies of Senses: *The Aesthetic Practice of Philosophy in Jacques Rancière*»

Β' Εφαρμογές (λογοτεχνικά κείμενα και καλλιτεχνικά έργα)

Anna Ampatzoglou, «The Shape and Color of Words: The word as a visual/haptic volume in Yannis Ritsos' poetry and Paul Klee's paintings»

Tina Gosiou, «Tactility as an infallible way of understanding materiality: Poetic examples from Eleni Vakalo's *Before Lyricism*»

Ioannis D. Skouris, «Functions of Death and Sacrifice in the *Artistic Event*: Forming a Theory of Art in E. Sabato's *The Tunnel* (1948), D. Hatzēs' "The killing of Elizabeth Molnar" (1976) and D. Aronofsky's *mother!* (2017)»

Petra Constantinescu, «Creative and disturbing Infinity: Mirrors as Materials»

Stella Chachali, «A City Is A Sign Unsigned»

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ

Εισαγωγή:

Σύγχρονες διαμεσικές και διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις στη Λογοτεχνία και την Τέχνη.

Μια κριτική επισκόπηση

~ Οι σύγχρονες διαμεσικές προσεγγίσεις στη Λογοτεχνία και την Τέχνη θέτουν ως δεσπόζουσα του πεδίου έρευνάς τους, τη σύζευξη διαφορετικών μέσων έκφρασης όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από ένα πυκνό δίκτυο κεντρομόλων και φυγόκεντρων μεταξύ τους σχέσεων και *αλληλοπεριχωρήσεων*, οι οποίες ενεργοποιούν –κατά την εξειδικευτική ερμηνευτική πρόταση όπως τη διατυπώνω επί του ζητήματος, σε επικείμενη μελέτη¹ εν διαφορά συσχετισμούς «διαζευκτικής (και όχι της αντιφατικής)» τάξεως² συσχετισμούς, να σημειωθεί, που ακολουθούν παλινδρομικές «ατέρμον[ες] κινήσ[εις], εντελώς ξέν[ες] προς τη διαλεκτική», αντιβαίνοντας έτσι στη «δοκιμασία της αντίφασης, ή [...] [σ]το παιχνίδι της ταυτότητας που καταφάσκει κι ύστερα αναιρείται».³

Στη βάση των εννοιολογικών διακρίσεων στο παραπάνω πεδίο των διαμεσικών προσεγγίσεων, όπως με σαφήνεια τις συνοψίζει η Irina O. Rajewsky,⁴ η *διαμεσικότητα* στη στενότερη έννοιά της, μπορεί είτε να έχει «γενεαλογικό» χαρακτήρα, οδηγώντας σε προσεγγίσεις συγχρονικής ή διαχρονικής προοπτικής,⁵ είτε να ορίζεται κατηγορικά, άλλοτε ως «θεμελιώδης συνθήκη», άλλοτε ως «κριτική κατηγορία» ανάλυσης συγκεκριμένων μεσικών πραγματώσεων (ό.π., 47), ενώ σε μια τρίτη περίπτωση η *διαμεσικότητα* μπορεί να συνδέεται με την προσέγγιση «φαινομένων *per se*», πρωτίστως ενδιαφερόμενη για «μορφές και λειτουργίες διαμεσικών πρακτικών σε δεδομένα μεσικά προϊόντα ή σε μεσικούς σχηματισμούς» (49).

Με τις τρεις παραπάνω εκδοχές να επικαλύπτονται δυνητικά κατά ποικίλες κλίμακες, η πρόταση της Rajewsky –εγγεγραμμένη εξειδικευτικά στον οριζοντά αφενός των λογοτεχνικών σπουδών, αφετέρου των σπουδών εκείνων που συνδέονται με όλες τις πτυχές της ιστορίας της Τέχνης– επικεντρώνεται στη θεώρηση της *διαμεσικότητας* ως «κατηγορίας για τη συγκεκριμένη ανάλυση κειμένων ή άλλων ειδών μεσικών προϊόντων» (51), σε τρία τουλάχιστον επίπεδα: α) της *μεσικής μετάθεσης* (: όταν μια *μεσική* πραγμάτωση προκύπτει από τη με-

¹ Βλ.: Δημ. Αγγελάτος, «Τὰ χέρια κ' οἱ φωνές καρφώθηκαν στὸν ἀέρα». *Λογοτεχνία και γλυπτική. Διαμεσική και διακαλλιτεχνική ερμηνευτική προσέγγιση της νεοελληνικής ποίησης στα μεταπολεμικά χρόνια*, Αθήνα, Gutenberg, [υπό έκδοση: 2023].

² G. Deleuze, *Λογική του νοήματος* (1969), (εισαγωγή: Ph. Mengue· εισαγωγή-μετάφραση-επίμετρο: Κ.Β. Μπουντάς), Αθήνα, Εκκρεμές, 2021, 247.

³ M. Foucault, «Ο λόγος του Ακταίωνα» (1964): P. Klossowski, *Το λουτρό της Άρτεμης* (1956), (μετάφραση-σημειώσεις: Μαρία Ευσταθιάδη), Αθήνα, Άγρα, 1992, 167-185· το παράθεμα: 171.

⁴ Irina O. Rajewsky, "Intermediality, Intertextuality and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality", *Intemédialités* 6 (Φθινόπωρο 2005) 43-64· ειδικότερα: 46-50. Βλ. και της ίδιας: "Border Talks: The Problematic Status of Media Borders in the Current Debate about Intermediality", *Media Borders, Multimodality and Intermediality*, (επιμέλεια: L. Elleström-J. Bruhn) Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2010, 51-68· ειδικότερα: 55 κ.εξ.

⁵ Irina O. Rajewsky, "Intermediality, Intertextuality and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality", 46-47.

τάθεση ενός άλλου μέσου, όπως λ.χ. οι κινηματογραφικές διασκευές κειμένων)· β) του *μεσικού συνδυασμού* (: όταν μια *μεσική* πραγμάτωση προκύπτει από τον *συνδυασμό* δύο ή περισσότερων *μέσων*, όπως συμβαίνει στον κινηματογράφο, το θέατρο, την όπερα ή τα κόμικς κλπ.)· γ) της *διαμεσικής αναφοράς*, όταν δηλαδή σε μια ορισμένη λογοτεχνική ή καλλιτεχνική *μεσική* πραγμάτωση υπάρχουν ρητές αναφορές σ' ένα ή περισσότερα άλλα μέσα –όπως λ.χ. συμβαίνει στο είδος της *Έκφρασης*, όπου ακριβώς ο λόγος ορίζει και αποδίδει ένα εικαστικό έργο Τέχνης, ή σε κινηματογραφικά έργα, όπου γίνονται αναφορές στη γλυπτική, κλπ.–, με αποτέλεσμα αυτή η *αναφορά* να «θεματοποιεί», να «ανακαλεί» ή να «μμιείται στοιχεία ή δομές ενός άλλου συμβατικά διακριτού μέσου» (53), σκηνοθετώντας τη συνθήκη μιας «ψευδαισθητικά» (54) επεξεργασμένης *ωσεί* παρουσίας, μιας ψευδαίσθησης δηλαδή της παρουσίας των ειδοποιητικών χαρακτηριστικών, των δομών, των τακτικών σύνθεσης ενός μέσου διαφορετικού από εκείνο που το "υποδέχεται".

Γίνεται σαφές ότι και οι τρεις εν λόγω εκδοχές τελούν σ' ένα *καθεστώς* δηλωμένης με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, συμπαρουσίας των διαφορετικών *μέσων*, κάτι που ασφαλώς δεν εξαντλεί παρά την έμφαση που του αποδίδεται, το φάσμα των *διαμεσικών* προσεγγίσεων, μιας και αφενός η ανάδυση και οι μετασχηματιστικές κυμάνσεις ενός ετερογενούς *ποιόντος* σε κάθε μέσο έκφρασης, αφετέρου τα αποτελέσματα της ντελεζιανά θεωρημένης, *επενέργειας* (*effets*)⁶ αυτών, δεν είναι υποχρεωτικά υπόθεση άμεσων μόνο και ρητά εκπεφρασμένων δεικτών.

Έτσι, οι *διαμεσικές* προσεγγίσεις δίνουν το ερμηνευτικό περιθώριο για τον εντοπισμό και τη διερεύνηση της παραπάνω πολύτροπα εκδιπλούμενης «*εντασιακής δυναμικής*»⁷ η οποία εξακτινωμένη πέραν του μεμονωμένου συμβάντος ψυχο-φυσιολογικής υφής και του εργαλειοποιημένου από την εκάστοτε εξουσία συγκινησιακού του χαρακτήρα, διέπει την *αλληλοπεριχώρηση* των διαφορετικών *μέσων* έκφρασης, παλαιότερων και σύγχρονων, κατά τους πολυσχιδείς συσχετισμούς τους, αυλακώνοντας το κυμαινόμενο *γίνεσθαι* λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων και θέτοντας εν αμφιβόλω την ομοιογένεια των τυπικών σημασιοδοτικών σχέσεων.

Εκτός λοιπόν από τις εμφανείς, θεματοποιημένες τροχιές των διαφορετικών *μέσων* έκφρασης, όπως αυτές ρητά εκτίθενται στα εκάστοτε λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα, ο συσχετισμός και η *μείξη* τους –«όλα τα μέσα», σημειώνει αρμόδια ο W.J.T. Mitchell, «είναι μεικτά μέσα»–⁸ είναι εφικτό να εντοπιστούν,

⁶ Βλ.: «[...] το νόημα είναι πάντοτε ένα *εφέ*. Και όχι μόνο ένα εφέ με την αιτιατή σημασία αλλά ένα εφέ με την έννοια του "οπτικού εφέ", του "ακουστικού", ή καλύτερα, ενός εφέ επιφανείας θέσης ή γλώσσας. Ένα τέτοιο εφέ δεν είναι καθόλου ένα φαινόμενο ή μια ψευδαίσθηση. Είναι ένα παράγωγο που επεκτείνεται και απλώνεται στην επιφάνεια, αυστηρά παρόν από κοινού, εκτεταμένο όσο και η αιτία του και προσδιορίζον αυτή την αιτία ως εμμενή αιτία, αξεχώριστη από τα αποτελέσματά της [...]»: G. Deleuze, *Λογική του νοήματος*, 114. Βλ. τις σχετικές εύστοχες εννοιολογικές διευκρινίσεις του J. Williams για την έννοια της ντελεζιανής *επενέργειας*, βασισμένες σε δόκιμη επί του ζητήματος βιβλιογραφία: "Distributed Affects and the Necessity of Expression": *Deleuze, Guattari and the Art of Multiplicity* (επιμέλεια: Radek Przedpejski-S. E. Wilmer), Εδιμβούργο, Edinburgh University Press, 2020, 15-34.

⁷ Βλ.: Fabien Dumais, "Une dynamique tensive/A dynamic tension", *Intemédialités* 30-31 (Φθινόπωρο 2017-Ανοιξη 2018):

www.erudit.org/en/journals/im/2017-n30-31-im03868/1049944ar.pdf

⁸ W.J.T. Mitchell, "Beyond Comparison: Picture, Text, and Method": *Picture Theory. Essays on Verbal and Visual Representation*, 83-107· το παράθεμα: 95. Βλ. του ίδιου: "Showing Seeing. A Critique of Visual Culture": *What Do Pictures Want? The Lives and Loves of Images*, Σικάγο-Λονδίνο,

να εννοηθούν και να ερμηνευθούν κατά τις παρούσες πλην άδηλες, εγκάρσιες εκδιπλώσεις τους. Έτσι θεωρημένος και θεωρημένη ο συσχετισμός και η *μείξη* των μέσων έκφρασης μπορούν εξαιτίας ακριβώς της μη θεματοποίησής τους, να εκθέτουν την ιδιαίτερη ερμηνευτική βαρύτητα της *ποιοτικής* εκείνης *έντασης* που το ένα μέσο μπορεί να διοχετεύει σ' ένα άλλο, εμποτίζοντάς το: η κινηματογραφική λ.χ. *επενέργεια* του ρηματικού μέσου της λογοτεχνίας, ή το ρηματικό της ζωγραφικής, του χορού, κλπ.

~ Με τη διαμεσική ερευνητική ερμηνευτική προοπτική στον ορίζοντα των *μείξεων* διαφορετικών μέσων έκφρασης, όπως αυτές εκδιπλώνονται σε λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα, συντονίζονται και οι γνωστές από τη συγκριτολογική έρευνα διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις, διαμορφωμένες ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1940,⁹ ιδιαίτερα όμως στη δεκαετία του 1960,¹⁰ και εκφράζουν μια προωθημένη αντίληψη στον κλάδο της παραδοσιακής Συγκριτικής Φιλολογίας.¹¹

Έχοντας υπερβεί –χωρίς ασφαλώς να εγκαταλείψει– την παραδοσιακή αναφορικού τύπου εννοιολόγηση της *σύγκρισης* (: τη λογική δηλαδή του αίτιου-αιτιατού και την απορρέουσα, ιστορικο-γραμματολογικής κοπής, μελέτη προτύπων, πηγών και επιδράσεων) υπέρ ενός *τροπικού* χαρακτήρα προσανατολισμού σε εννοιολογικές κατηγορίες γενικότερης ισχύος, τέμνουσες κάθετα και σε βάθος, τη συνταγματική ροή του ιστορικού, πολιτισμικού, καλλιτεχνικού και λογοτεχνικού *συνεχούς*, η συγκριτολογική διακαλλιτεχνική έρευνα τροφοδοτείται από τον συντονισμό και δραστικό της διάλογο με τις αναζητήσεις και τον θεωρητικό και κριτικό στοχασμό για τις συνάψεις μεταξύ της Λογοτεχνίας και της Τέχνης, κατά τις εκάστοτε ειδολογικές κυμάνσεις και *αλληλοπεριχωρήσεις* τους: διάλογο οι απαρχές του οποίου στοιχειοθετούνται ήδη από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, αποτυπωμένες σε μείζονα εγχειρήματα όπως του E. Auerbach (*Μίμησις*, 1946), του E.R. Curtius (*Η ευρωπαϊκή λογοτεχνία και ο λατινικός μεσαίωνας*, 1948), των R. Wellek και A. Warren (στην ευρύτητα γνωστή τους *Θεωρία Λογοτεχνίας*, 1949).

Ο *τροπικός* λοιπόν, εννοιολογικός προσανατολισμός της σύγχρονης Συγκριτικής Φιλολογίας συνάρθρωσε με αρμόδιο τρόπο τη *σύγκριση* με τη *θεωρία* και την *κριτική*, στο πεδίο της λεγόμενης Συγκριτικής Ποιητικής,¹² οδηγώντας

Chicago University Press, 2005, 336-356 και: “There Are No Visual Media”, *Journal of Visual Culture*, 4, 2 (2005) 257-266. Βλ. και: J. Baetens, “Le médium n’est pas soluble dans les médias de masse”, *Hermès* 70 (2014) 40-45: <https://www.cairn.info/revue-hermes-la-revue-2014-3-page-40.htm>.

⁹ Βλ.: Étienne Souriau, *La correspondance des arts. Éléments d’esthétique comparée*, Παρίσι, Flammarion, 1947, και: Thomas Munro, *The Arts and Their Interrelations*, Νέα Υόρκη, The Liberal Arts Press, 1949.

¹⁰ Βλ. ενδεικτικά: H.H.H. Remak, “Comparative Literature. Its Definition and Function”: *Comparative Literature. Method and Perspective*, (επιμέλεια: N. P. Stallknecht-H. Frenz), Carbondale, Southern Illinois University Press, 1961, 3-37, και: Ul. Weisstein, “The Mutual Illumination of the Arts”: Ul. Weisstein, *Comparative Literature and Literary Theory* (1968), (μετάφραση: W. Riggan), Bloomington, Indiana University Press, 1973, 150-166. Βλ. τις επί του ζητήματος επισημάνσεις του Cl. Clüver, “Intermediality and Interarts Studies”.

¹¹ Βλ. σχετικά: Δημ. Αγγελάτος, *Λογοτεχνία και ζωγραφική. Προς μια ερμηνεία της διακαλλιτεχνικής (ανα)παράστασης*, Αθήνα, Gutenberg, 2017, 28-32.

¹² Για τον προσανατολισμό αυτό, βλ. ενδεικτικά: A. Marino, “Pour une poétique comparatiste”, *Synthesis* 12 (1985) 63-76· Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού, «Συγκριτική Ποιητική», *Σύγκριση/Comparaison* 1 (Απρίλιος 1987) 29-38· Θεοχαρούλα Νιφτανίδου, «Τι είναι Συγκριτική

αφενός σε συγκριτολογικές προσεγγίσεις κειμένων που παρουσίαζαν αναλογίες, θεματικές, μορφολογικές, αφηγηματικές, ρητορικές, υφολογικές, χωρίς κατ' ανάγκη ιστορικά διαπιστωμένες σχέσεις, επιτρέποντας αφετέρου στη συγκριτολογική έρευνα να εμβαθύνει τόσο στη σχέση της λογοτεχνίας με άλλες καλλιτεχνικές εκφράσεις, όπως υποδεικνυαν οι κατ' αναλογία πολυδαίδαλες ή μη, αντιστοιχίες τους, όσο και στις ιστορικά διαπιστωμένες συνάψεις, απαλλαγμένες ωστόσο από τη μηχανική εφαρμογή του σχήματος της αιτιότητας.

Η έγκυρη ως εκ τούτου συνάρθρωση της σύγκρισης με τη θεωρία και την κριτική όχι μόνο της λογοτεχνίας αλλά και των άλλων καλλιτεχνικών εκφράσεων, διανοίγει βάσιμα τον ορίζοντα για τον δόκιμο ερευνητικό συσχετισμό των διακαλλιτεχνικών προσεγγίσεων με τις διαμεσικές,¹³ ιδιαίτερα δε εφόσον οι εννοιολογικές, τροπολογικές κατηγορίες αποτελούν λειτουργική μεθοδολογική επιλογή. Και τούτο, να σημειωθεί, σ' ένα εξαιρετικά ευρύ ερευνητικό πεδίο, όπου ενεργοποιούνται παράμετροι πολλών κλάδων επιστημονικών σπουδών, όπως λ.χ. της Ιστορίας, της Κριτικής και της Θεωρίας της Λογοτεχνίας και της Τέχνης,

Ποιητική;», *Cahiers Balkaniques* 26 (1997) [=Autour de la langue grecque moderne. Actes du XVe Colloque de Néo-hellénistes des Universités francophones (Παρίσι, I.N.A.L.C.O., 29-31/5/1997)], 251-255· Ζ.Ι. Σιαφλέκης, «Οι συγκρίσεις της λογοτεχνίας και των άλλων τεχνών: ασφάλεια και κίνδυνοι μιας πρακτικής», *Δια-κείμενα* 3 (2001) 23-38· Δημ. Αγγελάτος, «Σύγκριση και διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις στη Συγκριτική Φιλολογία», *Σύγκριση/Comparaison* 15 (2004) 45-54· *La recherche en littérature générale et comparée en France en 2007. Bilan et perspectives*, (επιμέλεια: Anne Tomiche-K. Zieger), Valenciennes, Presses Universitaires de Valenciennes/Société Française de Littérature Générale et Comparée, 2007, 93-137· *Les nouvelles voies du comparatisme*, (επιμέλεια: H. Roland-Stéphanie Vanasten), Γάνδη, Akademia Press, 2010· C. Domínguez-H. Saussy-D. Villanueva, *Introducing Comparative Literature. New Trends and Applications*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, Routledge, 2015, 107-124 [=«Interartistic Comparison»]· Δημ. Αγγελάτος, *Λογοτεχνία και ζωγραφική. Προς μια ερμηνεία της διακαλλιτεχνικής (ανα)παράστασης*, 28-29 σημ. 21.

¹³ Για μια ενδεικτική οπωσδήποτε σκιαγράφηση του ερευνητικού πεδίου των διαμεσικών προσεγγίσεων και των συσχετισμών τους με τις διακαλλιτεχνικές, βλ.: W.J.T. Mitchell: *Picture Theory. Essays on Verbal and Visual Representation*· Irina O. Rajewsky, "Intermediality, Intertextuality and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality", και της ίδιας: "Border Talks: The Problematic Status of Media Borders in the Current Debate about Intermediality"· E. Méchoulan, "Intermedialités: le temps des illusions perdues", *Intemédialités* 1 (Άνοιξη 2005) 9-27, και του ίδιου: "Intermedialité, ou comment penser les transmissions", *Fabula/Les colloques*, Création, intermedialité, dispositif, (5/3/2017): <http://www.fabula.org/colloques/document4278.php>· Fabien Dumais, "Une dynamique tensile/A dynamic tension". Βλ. επίσης: François Jost, "Des vertus heuristiques de l'intermedialité", *Intemédialités* 6 (Φθινόπωρο 2005), 109-119· Cl. Clüver, "Intermediality and Interarts Studies": *Changing Borders: Contemporary Positions in Intermediality*, (επιμέλεια: J. Arvidson-M. Askander-J. Bruhn-Heidrun Führer), Lund, University of Lund-Intermedia Studies Press, 2007, 19-37· Ginette Verstraete, "Introduction. Intermedialities: A Brief Survey of Conceptual Key Issues", *Acta Univeritatis Sapientiae. Film and Media Studies* 2 (2010) 7-14· W. Wolf, "Narratology and Media(lity): The Transmedial Expansion of a Literary Discipline and Possible Consequences": *Current Trends in Narratology* (επιμέλεια: Greta Olson), Βερολίνο, De Gruyter, 2011, 145-180· Liliane Louvel, "From Intersemiotic to Intermedial Transposition: 'Ex-Changing Image into Word/Word into Image': *Picturing the Language of Images*, (επιμέλεια: Nancy Pedri-Laurence Petit), Newcastle, Cambridge Scholars Publishing, 2013, 13-31· W. Hallet, "A Methodology of Intermediality in Literary Studies": *Handbook of Intermediality: Literature-Image-Sound-Music*, (επιμέλεια: G. Rippi), Βερολίνο, de Gruyter Mouton, 2014, 605-618· *Intemédialités* (επιμέλεια: Caroline Fischer-Anne Debrosse), Παρίσι, Société Française de Littérature Générale et Comparée/Lucie éditions, 2015· J. Baetens-D. Sánchez-Mesa Martínez, "Literature in the expanded field: intermediality at the crossroads of literary theory and comparative literature", *Interfaces. Image-Texte-Language* 36 (2015) 289-304: <http://journals.openedition.org/interfaces/>.

της Φιλοσοφίας και της Αισθητικής, των Μέσων Επικοινωνίας, των Πολιτισμικών Σπουδών και της Κοινωνιολογίας.

~ Στο ανά χείρας αφιέρωμα του περιοδικού *Σύγκριση/Comparaison* φιλοξενούνται δεκαεπτά εισηγήσεις δύο ερευνητικών Ημερίδων στην Αθήνα και το Potsdam, στις οποίες έλαβαν μέρος ερευνητές από την Ελλάδα και τη Γερμανία, αναπτύσσοντας γόνιμο προβληματισμό και δόκιμη επιχειρηματολογία για πολύ ενδιαφέροντα ζητήματα σχετικά με τις σύγχρονες διαμεσικές και διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας και των Τεχνών.

Την πρώτη Ημερίδα με τίτλο, *Χαρτογραφώντας διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις: Ερμηνευτικές εφαρμογές και ζητήματα μεθόδου*, συνδιοργάνωσε το Τμήμα Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με την Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών (Αθήνα, 10/3/2022), ενώ τη δεύτερη που έγινε στο Potsdam στο πλαίσιο συναφούς ερευνητικού Forum με τίτλο *In-between ink, color and bits: On the Materiality of arts* (18-22/7/2022), συνδιοργάνωσε το Τμήμα Τεχνών και Μέσων του Πανεπιστημίου του Potsdam (: Universität Potsdam) με το Τμήμα Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.¹⁴

Οι δεκαεπτά εισηγήσεις (οκτώ στην Ημερίδα της Αθήνας και εννέα στην Ημερίδα του Potsdam) διαρθρώνονται σε δύο πεδία και καλύπτουν ικανό φάσμα αφενός θεωρητικών και μεθοδολογικών ζητημάτων για τις πολύτροπες σχέσεις και *αλληλοπεριχωρήσεις* Λόγου και Εικόνας, αφετέρου εφαρμογών σε λογοτεχνικά κείμενα και καλλιτεχνικά έργα, παλαιότερα και σύγχρονα.

Έτσι, στο πεδίο των θεωρητικών και μεθοδολογικών ζητημάτων προτείνονται ερμηνευτικά σχήματα για τις σύγχρονες διαμεσικές και διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις, που βασίζονται: στη θεώρηση των *υλικών μέσων* έκφρασης και στην εκδίπλωση του ετερογενούς, επιτελεστικής φύσης, *ποιού* τους (Αγγελάτος), στην *υλικότητα* του έργου Τέχνης και τη σχέση του με τον παραλήπτη (Ungelenk), στην υλική διάσταση της *επαναληπτικότητας* και τις μνημονικές, επικοινωνιακές και "χαρτογραφικές" λειτουργίες της (Prokos), στον υβριδικό, *μεσικό* ρόλο μεταξύ υλικότητας και (μη) νοήματος, της *χειρονομίας* (Holle), σε εννοιολογικές και αισθητικές κατηγορίες, όπως εκείνη της «ατμόσφαιρας» (*Stimmung*) (Χαχάλη), στις έννοιες αφενός της *εικόνας* ως *διάταξης* και τις προκύπτουσες δυνατότητες πειραματισμού στις συνδέσεις *λεκτικού* και *ορατού* (Συμεωνίδης), αφετέρου της *τοπολογίας* ως εννοιολογικής βάσης για την Αισθητική και δη για την αισθητική φιλοσοφική σκέψη του J. Rancière (Symeonides), στη *διακαλλιτεχνικότητα*, τέλος, ως πεδίο για την πολιτική λειτουργία της σύγχρονης Τέχνης, μέσα από το πρίσμα της θεώρησης του J. Rancière (Μιχάλη).

Στο πεδίο των εφαρμογών διερευνήθηκαν οι σχέσεις και *αλληλοπεριχωρήσεις*: λογοτεχνίας και ζωγραφικής στο διηγηματογραφικό έργο του Αλέξ. Παπαδιαμάντη (Σγουρομάλλης), της ποίησης του Γιάννη Ρίτσου και των εικονοποιημάτων του Paul Klee (Ampatzoglou), της ποίησης της Ελένης Βακαλό μέσα από το πρίσμα της *απτικότητας* και της ενσώματης γνώσης (Gosiou), της πεζογραφίας και του κινηματογράφου –Δημ. Χατζής, E. Sabato και D. Aronofsky α-

¹⁴ Να σημειωθεί εδώ ότι μεταξύ των δύο Τμημάτων και Πανεπιστημίων που έχουν συνεργαστεί επί του αντικείμενου των διαμεσικών και διακαλλιτεχνικών σπουδών και στο παρελθόν –έχουν διοργανώσει δύο ερευνητικές Ημερίδες στο Potsdam (9-15 Μαρτίου 2019) και στην Αθήνα (20-26 Οκτωβρίου 2019)–, έχει συναφθεί Συμφωνία ανταλλαγών στο πλαίσιο του Προγράμματος ERASMUS+ για τα έτη 2023/2024-2027/2028.

ντίστοιχα- αναπτυγμένες στη βάση της έννοιας της *υλικότητας* και της διπλής θεματικής θανάτου-θυσίας (Skouris), της φωτογραφίας ως ηθικά σημαίνουσας επιφάνειας και των τεκμηριωτικών εγγραφών της ως δεικτών ανθρώπινης παρουσίας, με επίκεντρο εικόνες φυλακισμένων από το αρχείο Κεντρικών Φυλακών Σμύρνης (1919-1922) (Ιωαννίδης), του ημερολογιακού λόγου και της ζωγραφικής με άξονα το έργο της ζωγράφου Σοφίας Λασκαρίδου (Ρούσσου), ντοκιμαντέρ και συγγραφέων λογοτεχνικών κειμένων στη δεκαετία 1980-1990 (Ζησιμοπούλου), της *υλικότητας/χωρικότητας* του καθρέφτη και των εγκαταστάσεων της Yayoï Kusama (Constantinescu), της τέχνης και της χειροτεχνίας με αφορμή τις εκτυπώσεις-κολάζ της καλλιτέχνιδος και συγγραφέως Moira Barrett (Chachali).

~ Επιθυμώ να ευχαριστήσω θερμά και από εδώ τον Διευθυντή του περιοδικού *Σύγκριση/Comparaison*, συνάδελφο κ. Ευριπίδη Γαραντούδη, Καθηγητή Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για την πρωτοβουλία του να συμπεριληφθούν τα Πρακτικά και των δύο Ημερίδων σε ειδικό αφιερωματικό τεύχος του περιοδικού. Να εκφράσω επίσης πολλές ευχαριστίες στους συναδέλφους κ.κ. Johannes Ungelenk, Καθηγητή Θεωρίας Λογοτεχνίας και Συγκριτικής Φιλολογίας στο Τμήμα Τεχνών και Μέσων του Πανεπιστημίου του Potsdam, και Κώστα Ιωαννίδη, Καθηγητή Θεωρίας και Κριτικής της Τέχνης στο Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης, της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών για την αγαστή και γόνιμη συνεργασία μας στις Επιστημονικές Επιτροπές στις Ημερίδες του Potsdam και της Αθήνας αντίστοιχα.

Ευχαριστώ τις νέες συναδέλφους στο Τμήμα Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και στο Τμήμα Τεχνών και Μέσων του Πανεπιστημίου του Potsdam, κ.κ. Τίνα Γκοσίου, Στέλλα Χαχάλη, Petra Constantinescu και Isabel Holle για την πολύ προσεκτική επιμέλεια των κειμένων των δύο Ημερίδων όπως και για την εξαιρετική τους δουλειά ως μέλη των Οργανωτικών Επιτροπών στην Αθήνα και το Potsdam, και για τον ίδιο λόγο τις κ.κ. Ελεάννα Ζορζοβίλη και Χριστίνα Ράινχαρτ, νέες επίσης συναδέλφους του Τμήματος Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης, της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών, ιδιαίτερα δε την κ. Χριστίνα Ράινχαρτ για την καλλιτεχνική επιμέλεια της αφίσας της Ημερίδας της Αθήνας.

Πολλές ευχαριστίες απευθύνω επίσης προς τις εκδόσεις Gutenberg για τη διαρκή ευγενική τους υποστήριξη και προσωπικά στον κ. Κώστα Δαρδανό.